

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

crisis kunnen zichzelf niet vasthouden. De verknoping van aanleg, aandrift, gehechtheid en biografie vormt volgens hem de sleutel voor de hulpverlening. Veel informatie, die gelukkig ook nog binnenkort in boekvorm uitkomt.

Na de pauze was er een muzikaal intermezzo waarin een Iraanse musicus optrad met zijn zingende moeder en een Kroatische vriend; zij verzorgden een levendige vertolking van enkele Iraanse en Kroatische traditionals.

Martha Mens, psychodynamisch counselor, ziet organisaties als emotionele werelden met een geheel eigen dynamiek. Zij liet de zaal zien hoe de kernactiviteit van een bepaalde overheidsorganisatie (bv. een penitentiare inrichting) mede van invloed is op de organisatie, en effect heeft op de gepresenteerde organisatieproblematiek (bv. onderling wantrouwen). Haar idee is dat zodoende emoties de 'organisatie-in-mij' weerspiegelen. Ze liet bovendien zien hoe het werken met een duo-collega een duidelijker zicht kan geven op wat er speelt in de organisatie doordat er verschillende overdrachtsreacties plaatsvinden.

Joep Choy nam in reactie op de vorige spreker de zaal vol relativering en humor mee in een korte, maar bondige cursus systeemdenken. Hij borduurde voort op het thema 'erbij horen versus zich willen onderscheiden', en benadrukte dat individueel gedrag altijd een reactie is op gedrag van een ander. Choy wees er in dat verband op dat juist spanning in de betrekkingen ervoor zorgt dat elk meningsverschil leidt tot een conflict. Kunnen zeggen dat 'we het eens zijn over de wijze waarop we mogen verschillen' is een ontwikkelingstaak. Veel organisaties en (partner)relaties worstelen hiermee. Thijs de Wolf hield tot slot een warm pleidooi voor het herbenoemen van wat ons werk inhoudt. 'Psychoanalytisch behandelen' zou volgens hem een mooiere benaming zijn, omdat uiteindelijk de aard van het proces het meest van belang is. Zijn herdefinitie van ons werk zou meer recht doen aan juist de diversiteit ervan, zonder

uit het oog te verliezen dat het theoretische kernkader toch het psychoanalytische is en blijft.

Ik vond het een mooie dag, leerzaam, boeiend en inspirerend, maar ook confronterend: hoe verschillend is het werken in de crisisdienst, in Kongo of met vluchtelingen. Maar ook stimulerend, omdat zichtbaar werd hoe met het psychoanalytisch gedachtegoed binnen totaal verschillende kaders zeer nuttig werk kan worden verricht.

Baby in alle staten

Verslag van

Babies and brains

[Gent, 14 en 15 november 2008]

MILEEN JANSSENS

Tot ieders verrassing kwamen honderden deelnemers uit Nederland, Vlaanderen en 'Nord Pas de Calais' af op een Franstalig congres in hartje Gent, waar een schare vermaarde sprekers-psychoanalytici het woord voerden over 'de baby'. In volgorde van aantreden maakten we kennis met Pierre Delion, Nadia Brunschweiler-Stern, Dominique Charlier-Mikolajczak, Daniel Stern, Bernard Golse, Véronique Lemaître, Nicole Vliegen, Annette Watillon en Lisa Ouss. Claudine Crommar organiseerde dit congres in het kader van de recente oprichting (in Gent) van het Centrum Lebovici, waar gewerkt wordt met baby's en jonge kinderen met hun ouders. De goedgekozen en -gemonteerde filmfragmenten met en over Lebovici zorgden voor een mooi afgewerkt geheel.

Om in kort bestek deze interessante gebeurtenis te kunnen bespreken zal ik vooral die bijdragen de revue laten passeren die me zelf het meest beroerden.

Nadia Brunschweiler-Stern (vrouw van) besprak de schaal van Brazelton waarmee zij

in haar klinische praktijk de (lichaams)signalen van de baby binnen het contact leest en interpreteert. De video van een test-afname en -bespreking toont een klinisch miniatuurtje: zij belichaamt de psychische aandacht (met en zonder woorden) voor de beleving van de ouders, de lichaamstaal van de baby en het lichamenlijk contact tussen baby en ouders.

Pierre Delion bracht een voorbereidende oefening voor het congres *Psychopathologie de l'enfant et neurosciences* (juni 2009 in Lille): een sterk verhaal over *De archaische reflexen en libidinale investeringen van de baby in interactie*. De titel klinkt even compact als het verhaal. Hij belichtte — via de beschrijving van de intersubjectiviteit op verschillende niveaus — het verband tussen de neurowetenschappen en de psychopathologie van de baby en vertrok van de uitspraak van D. Stern dat «de moeder bezet wordt door de baby vooraleer ze wordt waargenomen». Vervolgens verbond hij de gewaarwordingen van de baby (het «pathische» van Erwin Strauss), de inscripties van de sporen van deze gewaarwordingen, het terugvinden van deze ingeschreven sporen in of via de waarnemingen en uiteindelijk de (ding-, woord-) voorstellingen met elkaar. Op die manier komt de eerste intersubjectiviteit tot stand als een «zijn-met-de-wereld» (Maldiney). Op dit punt verbond Delion de gewaarwordingen-waarnemingen-voorstellingen met de libidinale bezetting van (een groep van) voorstellingen, een deel van het lichaam, een object. De afwezigheid van het (moeder)object is hierbij essentieel, als discontinuïteit die het verschil markeert met het prenatale. Voor deze nieuwe situatie heeft de baby in ruil de archaische reflexen ter beschikking, de grijpreflex bijvoorbeeld, die hij inzet «om niet te vallen» wanneer hij geconfronteerd wordt met zijn gewicht/de zwaartekracht, maar ook wanneer de ouderlijke *holding* en de behoefte van de baby niet goed op elkaar zijn afgestemd: de grijpreflex (met de handen, met de blik) kan dan als «adhesieve identificatie» van een tijdelijke verde-

digingsreflex een durend verdedigingsmechanisme en een identiteit worden. De uitweiding over de myelinisatie van de piramidale wegen, over de selectieve stabilisatie van de synaptische verbindingen onder invloed van de interacties met de omgeving waren zeker interessant, maar misschien het meest voor hen die behoefte hebben aan «reëel» bewijsmateriaal voor de rijke intuïties van de klinici die al decennialang bestaansrecht opeisen voor het psychisch leven van de kleine mens, nu dit voor het Onbewuste niet meer nodig is.

Bernard Golse, hoofd kinderpsychiatrie van Necker-Enfants Malades, sprak over *Het «autistiserend proces» tussen neurowetenschappen en psychoanalyse*. «Autistiserend proces» (Jacques Hochman)¹ verwijst naar de autistische organisatie als constructie van het autistische kind en zijn ouders samen, met de aanleg van het kind² vaak als eerste aanzet, gevolgd door pathologische interactiespiralen (baby reageert niet of vreemd ondanks aanhoudende pogingen van de moeder, die depressief en afwezig wordt, waardoor de baby meer ontredderd raakt). Plasticiteit behoort tot de mogelijkheden wanneer men zo'n beginnend proces vaststelt voor de leeftijd van achttien maanden. Golse bespreekt drie modellen van «intersubjectiviteit» die hij in een historisch kader plaatst. Zijn eigen model is dat van de «intersubjectiviteit die secundair wordt verworven» en die ervan uitgaat dat er binnen het eerste stadium van gebrek aan differentiatie (volgens Spitz en Mahler een anobjectaal stadium) kleine eilandjes van intersubjectiviteit bestaan die — als het goed is — uitbreiden per gratie van zeer sterke interactieve momenten, waarvan de (borst)voeding het prototype is (waar de zintuiglijke samenhang — Meltzer — én de oerverleiding — Laplanche — het sterkst zijn, kortom waar de basis aanwezig is voor het beseft dat er een externe ander is die bron is van dit alles — wat tegelijk een sterk nostalgisch moment is). Even sterk is het moment nadien, wanneer de baby — bevredigd — deze gewaarwordingen zal

kunnen bewerken. Ook Golse verwijst naar het neurologische substraat en lokaliseert een en ander, waardoor het aannemelijk wordt dat integratie van de verschillende functies en het op elkaar afstemmen van de zintuiglijke stromen ook een fysiologisch gebeuren is. Lisa Ouss, die op dezelfde afdeling werkt als Golse, bracht een zeer gecondenseerd verhaal *Van interactie tot neuronale integratie*, dat vrij recente onderzoeksbevindingen samenvatte, maar in dit bestek moeilijk weer te geven is.

De innemende, tachtigjarige Daniel — ‘Dan’ — Stern zelf, aanwezig met diverse lezingen en interventies, doe ik sowieso tekort omdat het onmogelijk is zijn bezieling op papier te laten zien: zijn présence en levensplezier, zijn niet aflatende belangstelling voor jonge kinderen (en hun moeders) en zijn intellectuele nieuwsgierigheid en blijvende gedrevenheid om zijn begrip van de ‘dynamiek der vitaliteit’ aan de man te brengen zijn, hoewel hij dan misschien niet de eerste psychoanalyticus is, wel een lust voor de toehoorder.

In de filmfragmenten over Lebovici leerden we hem (opnieuw) kennen als een schitterend therapeut, die binnen enkele minuten een gezin positief kan verwarren en een therapeutische catastrofe teweeg kan brengen, zoals we dat in andere workshops ook befaamde gezinstherapeuten als Andolfi hebben zien doen. Vanuit de sympathie die hij zelf heeft voor de jonge ouders en baby’s die hij voor zich heeft, herorganiseert hij, met een onmiddellijk aanvoelen van de knooppunten van het gezinslijden, binnen de kortste keren een gestagneerde gezinsdynamiek.

Dominique Charlier-Micolaczjak, Ann Verhaert en Véronique Lemaître brachten alle drie erg mooie gevalsbesprekingen. De twee laatsten deden dit vanuit hun ervaring met de babyobservatie aan huis volgens de methode van Esther Bick die noch-

tans nog steeds veel discussie uitlokt (in Frankrijk met name vanwege André Green).³

Golse reageerde op de zorgvuldige lezing van Nicole Vliegen over postpartumdepressie en de weerslag op de moeder-kindrelatie misschien iets te vlug dat de invalshoek van de ‘interactiestijlen’ mogelijk voorbijgaat aan de complexiteit en de meervoudige gedetermineerdheid van de vroege interacties en liet te weinig tijd voor discussie. Deze twee dagen werden op een vanzelfsprekende manier tot één geheel geweven door enkele van de sprekers (Pierre Delion, Bernard Golse) én door Annette Watillon, de Belgische éminence grise van de babyobservatie volgens Bick.

De reacties nadien waren zeer positief. Ik beperk me tot de laconieke commentaar van een collega: ‘Bon, ik moet die Fransen dus beginnen herlezen.’ Zelf was ik aange naam verrast te ervaren dat de sprekers die ik meermaals in Frankrijk gehoord heb, bijvoorbeeld op de gewaardeerde congressen *Bébé-ados* en tijdens de vergaderingen van de CIPPA in Parijs, toch ook in Vlaanderen en Nederland enthousiasme kunnen opwekken. De uitstekende organisatie en simultaanvertaling droegen hier zeker toe bij.

Noten

- 1 Van wie in het voorjaar een *Geschiedenis van het autisme* zal verschijnen.
- 2 Zie bijvoorbeeld Mazet, Ph. & Lebovici, S. (1990). *Autisme et psychoses de l'enfant*. Parijs: PUF, en Touati, B., Joly, F. & Laznik, M.C. (2007). *Langage, voix et parole dans l'autisme*. Parijs: PUF.
- 3 Zie bijvoorbeeld Houzel, D. (2002). Observation des bébés en psychanalyse. Point de vue épistémologique. In *L'aube de la vie psychique — Etudes psychanalytiques* (p. 175-182). ESF.